

Strindberg bland bugrar och tribader

Homosexualitet vid förra sekelskiftet

Innehåll

Om lärarhandledningen	2
Varför Strindberg?	4
Spår 1: Maskulint och feminint hos Strindberg och hans samtid	4
Strindberg på könsöverskridande bal	4
Strindbergs egen maskulinitet och femininitet	6
Omvärldens syn på Strindberg	10
Spår 2: Homosexualitetens genombrott	12
Strindbergs inställning till homosexualitet	12
Fallet Santesson	14
Tribader	17
En dåres försvarstal	20
Spår 3: Samtycke och relationer	22
Episoden i Uppsala	23
Förförelse	24
Svärmeri	26
Källor	29

Om lärarhandledningen

I läroplanen för gymnasiet står det:

”Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande i utbildningen får möta frågor som rör *sexualitet, samtycke och relationer*. Utbildningen ska därigenom främja alla elevers hälsa och välbefinnande samt stärka deras förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke.”

Där står även att:

- kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen

Lärarhandledningen ”Strindberg bland bugrar och tribader – Homosexualitet vid förra sekelskiftet” bygger i huvudsak på texter av August Strindberg med antingen diskussionsfrågor eller skrivuppgifter. Kopplat till detta finns biografiska och historiska texter för att ge en kontextuell förståelse kring materialet.

Lärarhandledningen är uppdelad i tre olika spår utifrån olika teman, men går att använda på det sätt som läraren finner bäst.

Lärarhandledningen är framtagen av Strindbergsmuseet med finansiering av Ottarfonden, Längmanska Kulturfonden och Helge Ax:son Johnsons stiftelse.

Författare och projektledare: Emil Åkerö

Referensgrupp: Robin Serrander, gymnasielärare & föreläsare om HBTQI+ och transfrågor, Arvida Svenske, folkhögskolelärare och poet, Anneli Friedner, gymnasielärare.

Varför Strindberg?

August Strindberg är än idag en av Sveriges främsta och mest lästa författare med en stor textproduktion över flera olika genrer. Han var även en ivrig debattör som var med i samhällsdebatten, bland annat om homosexualitetens genombrott i Sverige. Han var verksam i en brytningstid då mycket av grunderna till det moderna samhället formades. Kvinnorollen diskuterades, författarrollen förändrades till att vara mer marknadsanpassad och den samhälleliga debatten handlade mycket om sedlighet, familjebildning och sexualitet. Vid förra sekelskiftet var kunskapen om sexualitet på frammarsch och det lanserades nya rön och teorier. Detta kan man finna hos Strindberg, som läste och diskuterade med andra i sin samtid, samt skrev om detta i olika texter.

August Strindberg var en stridbar författare som stod i mitten av svenskt kulturliv och det moderna samhällets kulturella utveckling under förra sekelskiftet. Genom sina kontakter nådde han en stor del av Sveriges inflytelserika personer. Än idag ser vi hur Strindberg används för att diskutera olika ämnen och hur han tillskrivs olika åsikter på ett sätt som inte alltid är i linje med sanningen. Strindberg var allsidig och mångbottnad; han läste, tänkte och filosoferade samt bytte åsikt om olika ämnen rätt ofta. Som person och författare är August Strindberg en symbol för det mänskliga, i det att han kan byta åsikt när han lär sig mer och att han utvecklas med tiden och samhällets utveckling. Samtidigt är han radikal och före sin tid på många områden och var med om att forma det moderna samhället. Strindbergs egen sexualitet är inte något vi kan eller vill spekulera om. Det finns dock inga tecken på att han ska ha haft sexuella kontakter med män.

Genom att använda oss av ett av Sveriges mest kända och omskrivna författarskap kan vi skapa en möjlighet för att synliggöra och tillgängliggöra frågor och perspektiv kring samkönat begär och begreppet homosexualitet i den brytningstid som August Strindberg verkade i.

Det finns mycket att läsa om August Strindberg. De delar av lärarhandledningen som handlar om Strindbergs relation till homosexualitet är hämtat från artikeln *Strindberg och homosexualiteten - En biografisk studie*, skriven av Göran Söderström, docent i konstvetenskap och före detta museichef för Strindbergsmuseet. Artikeln publicerades i tidskriften *Lambda Nordicas* Vol. 8 No. 1 (2002)

Spår 1: Maskulint och feminint hos Strindberg och hans samtid

August Strindberg var verksam i en tid där idéer om vad som är maskulint/manligt och feminint/kvinnligt diskuterades, debatterades och omformades. Strindberg kan sägas representera en ny form av manlighet. I romanen *En dåres försvarstal* (1887 - 1888) låter han huvudpersonen Axel, som har likheter med Strindberg, göra upp med det hypermaskulina ideal som fanns innan. Att något är hypermaskulint innebär att det är väldigt starkt maskulint. Detta hänger även ihop med idéer om en machokultur, som bygger på ett aggressivt mansideal. I och med framväxandet av en medelklass som arbetade på kontor istället för på fabrik skapades också en annan form av mansideal som inte byggde på muskelstyrka, och det är detta nya ideal som Strindberg kan sägas representera.

Femininitet och maskulinitet är något som på olika sätt konstrueras, omedvetet påverkat av vår omgivning. Det är vad begreppet genus syftar på, den sociala könstillhörigheten, hur vi förknippar vissa personlighetsdrag med antingen feminint eller maskulint. Vad som definierar en man respektive en kvinna är något som har förändrats över tid och varit olika i olika kulturer, klasser och nationer.

Idén om det maskulina och feminina som två motsatser, vilket ibland kallas för isärhållandets praktik, är centralt för idéer kring homosexualitet. Den homosexuella mannen har genom historien tillskrivits feminina drag, och den homosexuella kvinnan maskulina. Detta har även lett till hypermaskulina och hyperfeminina idéer som en form av motstånd mot de här fördomarna.

Strindberg på könsöverskridande bal

I det samhälle som August Strindberg verkade i vid förra sekelskiftet existerade inte begrepp eller förståelse för könsöverskridande identiteter och transpersoner. Dessa existerade dock; det var begreppen och kunskapen som saknades. Att en man var feminin eller iklädde sig traditionella kvinnokläder som klänning sågs därför inte som en transidentitet utan som ett uttryck för ett samkönat begär och/eller identitet, eller att mannen helt enkelt inte var ”man nog”. Det har även rent historiskt funnits olika fenomen där män har träffats och där den ena partnern ”klätt ut sig” till kvinna och på olika sätt intagit en mer feminin position i relation till den mer maskulina mannen.

1894 skriver Strindberg texten *De perversa*, där han skildrar hur han tillsammans med författaren Adolf Paul (som kallas för ”suspekt” i texten) besöker en så kallad Tuntenball i Berlin. Denna bal arrangerades en gång per år under beskydd av polisen, och var en tillställning där män dansade med män och kvinnor med kvinnor i varsitt rum. Den ena hälften av männen antog då rollen som den ”feminina” genom kläder och andra attribut, och bland kvinnorna intog hälften rollen som den ”maskulina”. De här balerna, som även funnits i andra delar av världen, sågs då som en del av ett samkönat begär. Idag kan de förstås som en del av en transidentitet, där de som ”klär ut sig” i själva verket lever ut en identitet eller undersöker något. Detta kallas för transvestism. Trans betyder överskrida och ordet vestis är latin för kläder. Det behöver dock inte vara en transidentitet utan kan också hänga ihop med ett samkönat begär, som har en historia av att iscensätta maskulinitet och femininitet på det här sättet. Idag används främst begreppet ”crossdressing” för en person som ikläder sig kläder och attribut kopplat till det motsatta könet, vilket ses främst som något man gör istället för något man är.

Ur *De perversa*:

”En kväll i Berlin blev jag av en poliskommissarie bjuden att vara med på en maskeradbal för perversa, anordnad med myndigheternas tillåtelse och under övervakning. Jag infann mig och med mig några vänner, varav en var »suspekt».

I början tyckte jag anblicken av tre hundra personer i kostym och mask inte var någonting märkvärdigt. Allt förlöpte i ordning och med en viss anständighet. Men i det ögonblick maskerna föll och man såg att damerna var idel män blev det intressantare.

Gesterna, rörelserna, blickarna, och ett visst sätt att fånga uppmärksamheten påminde om kvinnan. Där fanns utpräglade män, trogna älskarinnor, med svartsjuka och allt det där, där fanns de blandade, och de prostituerade eller professionella. De flesta var till yrket frisörer, kypare, och badmästare.

Här alltså, hos underklassen, tycktes fenomenet uppträda som en yrkessjukdom som rätt och billigt är enär arbetarklassens seder tillåter en större frigjordhet i umgänget mellan könen. Frisörers och badmästares vidrörande av människokroppen spelade här rollen som kopplare och som tillfället som gör tjuven.

Men där fanns också en trupp perversa kvinnor, anförd av gamla kopplerskor¹ feta som suggor. Det var fasansfullt.

Aldrig skall jag glömma ett par utan maskeraddräkt och masker. Den unga var vacker, spröd, fin, blond, välklädd som en familjeflicka; den äldre storväxt, drottninglik, distingerad², diskret, kring de trettiofem. De höll sig avsides, utan att delta i dansen, oskiljaktiga.

Jag kunde inte förklara anledningen till deras närvaro i detta helvete, förrän kommissarien berättade för mig att den unga flickan var allvarligt förälskad i den äldre och att hon via en regelrätt prostitution underhöll henne.

– Vad är det mer! En maskeradbal där männen i brist på damer är kvinnor.”

Frågor:

- Vad händer i texten?
- Strindberg beskriver sitt besök. Vad får han för intryck?
- Vilka känslor uppvisar Strindberg kring sitt besök?

¹ kopplerskor = bordellvärdinnor

² distingerad = förnäm, stilfull

Strindbergs egen maskulinitet och femininitet

August Strindberg 1862

August Strindberg kan sägas ha en intressant relation till maskulinitet och femininitet. Som ung sägs det att han var väldigt blyg, skulle han byta kläder så gick han in i en garderob. I genombrottsromanen *Röda rummet* från 1879 framkommer en rädsla för den frestande och farliga kvinnan. Det kvinnohat som Strindberg har kommit att förknippas med grundas bland annat på hur han i romanen lanserar en teori om att kvinnohat baseras på en kännedom om kvinnans falskhet. Det ska här sägas att ”kvinnohatare” vid den här tiden användes som en omskrivning för en homosexuell man. Detta byggde på tanken att den man som hatade kvinnor gjorde detta för att han föredrog män istället.

I novellsamlingen *Giftas I* från 1884 vill Strindberg reda ut vad han ser som hyckleri kring den pågående debatten om manligt och kvinnligt, relationer och äktenskapet. Mest känd från det verket är novellen *Dygdens lön*. I fokus har vi huvudpersonen Theodor Wennerström, som på sätt och vis liknar Strindberg i att han växt upp med en djupt religiöst kristen mor som dör innan han konfirmeras. Novellen gjorde att Strindberg kom att polisanmälas, åtalas och sedan frias för hädelse. Hädelse innebär att man kränker något som anses heligt. I det här fallet kritiserade Strindberg den kristna nattvarden och beskrev den som ett falskt skådespel. Men novellen berör även avhållsamhet, att avstå från att onanera eller självbefläckelse som det kallas för i texten. Novellen blev också ett ämne i den vid den här tiden pågående sedlighetsdebatten kring vad som ansågs passande att prata om, diskutera och göra.

August Strindberg 1870.

Ur *Dygdens lön*:

”Prästen hade hållit en utläggning på sjätte budet. Han hade talat om hor³ inom och utom äktenskapet. Huru hor bedrevs mellan äkta makar, det kunde han icke redogöra för, oaktat han själv var gift, men utom äktenskapet det hade han reda på. Så kom han till kapitlet om självbefläckelse. När han nämnde ordet, gick det som en susning genom ynglingaskaran och med vita kinder och håliga ögon stirrade de på honom som om de sett ett spöke. Så länge han talade om helvetets straff voro de tämligen lugna, men när han började läsa berättelser ur en bok om huru ynglingar dött vid tjugofem års ålder med förstörd ryggmärg såsom Guds barn, då sjönko de ihop på bänkarne och kände golvet gunga under sig. Slutligen talade han om en historia om en gosse som vid tolv års ålder kom på dårhus, och vid fjorton år avled i tron på sin Frälsare.

Då var det som att se ett hundra opptvättade lik⁴ gillrade på stänger. Botemedlet mot detta onda, det var endast ett, endast ett, Jesu dyra sår. Någon detaljerad uppgift på huru de skulle användas

3 hor = utomäktenskapligt och icke reproduktivt sex

4 opptvättade lik = balsamerade lik

mot för tidig manbarhet⁵ avgav han ej. Emellertid skulle man avhålla sig från att dansa, gå på teatern, besöka lekstugor och framför allt avhålla sig från kvinnor, det vill säga motsatsen av vad man i själva verket borde göra. Om lasten var en dräpande motsägelse av samhällslagens proklamation⁶ att mannen först vid tjuogoett år är manbar, det lämnades åt tystnaden. Om den kunde förhindras genom tidigare äktenskap, genom att skaffa nödtorftig mat åt alla i stället för kalas åt några, det lämnades därhän. Resultatet blev, att man skulle kasta sig i Jesu armar, det vill säga gå i sektkyrkor, avhålla sig från allt bestyr med världen och lämna den åt överklassen. Nog av, efter duvningens slut bad prästen de fem första på första bänken att stanna. Han ville tala vid dem enskilt. Så ville han med alla under hand. De fem första sågo ut som livdömda. Deras bröst föllo in i ryggen av bristande andhämtning och om man sett noga efter hade man kunnat se huru deras hår hade höjt sig ett par centimeter på rötterna och hur det låg fuktigt över den kadaverösa hudsvålen. Allt blod hade lupit⁷ från ögonbäddarne⁸ och som två runda glaskulor insydda i handskskinn syntes ögongloberna, orörliga, tvekande mellan att krypa ut i en bekännelse eller gå in och gömma sig med en djärv lögn. Bönen lästes och sången om Jesu sår sjöngs men i kväll sjöngs den som av lungsiktiga och avtystnade stundom eller avbröts av en torr hosta som av törstiga. Så började de att gå. En av de fem försökte smyga sig ut, men återkallades av magisterns: stanna du.

Det var ett fruktansvärt ögonblick. Herr Theodor, som satt på första bänken var med bland de fem. Han kände sig obehagligt stämd. Icke därför att han hade någon synd i den meningen på sig, men han kände det kränkande i sitt allra innersta för en man att sålunda klä av sig. De fyra andra, de satte sig långt från varandra; gördelmakarn⁹, som var ibland dem försökte ett gyckel, men det fastnade i halsen. De sågo för sig polis, fängelse, hospital, och i bakgrunden dårhuset.

De visste icke vad som förestod, men att det var som att få 'ris i råstun'¹⁰ det kände de nog. En tröst, en enda i bedrövelsen, var att han, herr Theodor, var med. De visste icke varför det var en tröst, men de kände i luften att något ont icke kunde hända honom, sonen till en professor.

– Kom in Wennerström, sade prästen, som tänt gasen i sakristian.

Wennerström gick in och dörren stängdes. De fyra sutto på var sin bänk och försökte alla möjliga ställningar för att få kroppen i vila, men det gick inte.

Slutligen kom Wennerström ut, förgråten, upprörd, och han gick genast sin väg genom kordörren. När han kom ut på kyrkogården, som var alldeles igensnöad, genomgick han hastigt vad som förefallit därinne. Prästen hade frågat om han syndat. Nej, det hade han inte. Hade han drömmar? Ja! Drömmar äro lika syndiga, ty de visa att våra hjärtan äro onda, och Gud ser till

5 manbarhet = könsmognad

6 proklamation = förklaring

7 lupit = löpt

8 ögonbäddarne = ögonhålorna

9 gördelmakarn = en person som jobbar med mässingsbeslag till bälten och selar

10 råstun' = Syftar på rådstuga, där politiker fattade beslut

hjärtat. Han rannsakar njurar och kommer att döma oss en gång för varje syndig tanke, och drömmarne äro tankar. 'Giv mig, min son, ditt hjärta, säger Jesus. Gå till Jesus, bed, bed, bed. Vad kyskt, vad rent, vad ljuvligt är, det är Jesus! Jesus från början och till slut, Jesus mitt allt, mitt liv, mitt hopp, min salighet! Spåker köttet och varen stadige att bedja, säger Jesus! Gå i Jesu namn och synda icke härefter!'

Han kände sig revolterad, men krossad. Han kunde icke hjälpa att han var krossad, och i skolan hade han icke lärt sig något sunt förnuft mot den Jesuistiska sofistiken¹¹. Att drömmarne voro tankar, skulle han visserligen, med den psykologi han läst, vilja modifiera till fantasier, men lika gott, Gud red icke på ord! Hans logik sade honom att det låg något emot naturen i denna tidiga brånad.¹² Icke kunde han gifta sig vid sexton år då han icke kunde försörja en hustru, men han kunde icke tänka ut nästa tanke och fråga varför han icke kunde försörja hustru, då han var manbar, och hade han det, så skulle ändock han stannat mot: samhällslagen, stiftad av överklassen och bevakad med bajonetter. Alltså hade naturen blivit på något sätt kränkt, då manbarheten inträdde tidigare än förmågan att skaffa bröd. Detta var depravation! Hans fantasi var depraverad, och han ville rena den med försakelse, bön, strid.

När han kom hem sutto fadren och syskonen till bords. Theodor blygdes som en oren inför dem. Fadren frågade som vanligt om han hört när de fingo gå fram. Det visste inte Theodor. Han åt ingenting om kvällen och föregav illamående. Men sanningen var att han icke vågade äta om kvällarne. Så gick han upp på sin kammare och satte sig att läsa en skrift av Schartau som han fått av prästen. Den handlade om förnuftets fåfänglighet¹³. Här, just i den sista punkt där han trodde sig kunna komma ur det oklara, här släcktes ljuset. Förnuftet, med vilket han stundom erfor ett svagt hopp att kunna taga sig ut ur de mörka bergen, även det var synd; mer synd än allt annat, ty det reste sig mot Gud, ville begripa det som icke skulle begripas! Varför 'det' icke skulle begripas det stod icke, men det var väl därför att i samma stund 'det' var begripet, var bedrägeriet upptäckt. Han gjorde icke uppror längre, utan gav sig! Innan han gick i säng, läste han två morgonröster ur Arndt, hela syndabekännelsen, Fader Vår och Herre Välsigne Oss. Han var förfärligt hungrig, men det kände han med en viss skadeglädje, som om hans fiende lidit något ont. Så somnade han. Frampå natten vaknade han. Han hade drömt att han var på Norrbacka, ätit en tvåriksdalers sexa¹⁴ och druckit champagne, samt slutligen gått in i ett enskilt rum med en flicka. Så stod hela den förfärliga kvällen för honom igen.

Han sprang upp ur sängen, kastade lakan och bolster¹⁵ på golvet och lade sig på bara tagelmadrassen med endast en tunn filt över sig. Han frös och var hungrig, men djävulen skulle dödas. Han bad än en gång Fader Vår med några små tillägg, på egen hand. Hjärnan började så

11 jesuistiska sofistiken = läran om Jesus

12 brånad = kåthet

13 fåfänglighet= tomhet

14 sexa= en måltid efter klockan sex på kvällen

15 bolster = kudde

småningom töcknas¹⁶, de stränga dragen i hans ansikte släppte av, munnen log, och luftiga, glada gestalter, lätta sorl, kvävda skratt, takter ur en vals, gnistrande glas och öppna levnadsmodiga ansikten, med fria blickar som mötte hans; så öppnar sig en dörrgardin; mellan röda sidenhängen sticker ett litet huvud fram, munnen ler och ögonen lova, bar är halsen till bröstens stigningar, axlarna runda som modellerade av en mjuk hand; kläderna falla av för hans blickar och han har kvinnan i sina armar. När han vaknade slog klockan tre. Han var återigen slagen. Nu rev han madrassen ur sängen; föll på knä på kakelugnsstenarna och bad med egna ord en brinnande bön till Gud om räddning, ty nu kände han att han låg i strid med djävulen i egen person. Han lade sig igen på bara sängbotten och kände med en egen njutning hur gjordarne¹⁷ skar in i armar, lår och skenben. Och om morgonen vaknade han i full feber.

I sex veckor låg han till sängs. När han kom upp var han friskare och tyvärr starkare än han förut varit. Vilan, den utvalda kosten, läkemedlen hade ökat hans krafter, och därför blev striden dubbelt så stark efteråt. Men han stridde¹⁸.

Så blev han konfirmerad på våren. Det uppskakande uppträdet, då överklassen tog ed av underklassen på Kristi Lekamen¹⁹ och Blod att den senare aldrig skulle befatta sig med vad den förra gjorde, satt länge i honom. Det oförskämda bedrägeriet som spelades med Högstedts Piccadon à 65 öre kannan och Lettströms majsoblater à 1 krona²⁰, vilka av prästen utgåvos²¹ för att vara den för över 1800 år sedan avrättade folkuppvigglaren Jesus av Nasarets kött och blod föll icke under hans reflexion²², ty man reflekterade icke den tiden, utan man fick »stämningar».”

Frågor:

- Vad händer i novellen?
- Texten handlar om en kille i övre tonåren. Hade det påverkat om novellen hade handlat om en ung tjej istället för en ung kille och i så fall hur?
- Vad kan ses som osedligt i texten?
- Novellen tar upp något som anses vara tabu. Är det fortfarande det? Vad är tabubelagt idag?

16 töcknas = bli oklar/ bli dimmig

17 gjordarne = syftar på de gjordar, tjocka remsor, som fanns i botten av sängen

18 stridde = stred

19 lekamen = kropp

20 Högstedts Piccadon à 65 öre kannan och Lettströms majsoblater à 1 krona = nattvarden i den kristna kyrkan innebär att dricka vin och äta oblater

21 utgåvos = påstods

22 Reflexion = reflektion

Omvärldens syn på Strindberg

August Strindberg 1882

Den vuxna Strindberg har beskrivits som en man med nära relation till sin femininitet, både sett till sitt beteende och hur han såg ut. Just hans femininitet är något han häcklades för i sin samtid, vilket vi kommer se exempel på nedan.

När äktenskapet mellan Strindberg och von Essen började gnissla försökte Strindberg framstå som mer manlig, för att väcka intresse hos von Essen. Då anlade han sin karaktäristiska frisyra, som han kallade för sin ”lejonman”, och mustaschen. Det hjälper dock inte och deras äktenskap slutar i skilsmässa 1891.

Ungefär samtidigt som Strindberg debuterade i slutet av 1870-talet uppstod en debatt som sedan kom att prägla 1880-talet. Ämnen som diskuterades var bland annat kvinnan som författare, om vad som sågs som sedligt och inte samt den moderna författarrollen. Strindberg kan sägas representera en ny form av författarroll som försöker anlägga ett sanningsanspråk i sitt skrivande. Han var också

en av Sveriges första marknadsförfattare, i betydelsen att han skrev det som marknaden (det vill säga bokköparna) ville ha. Som författare och skribent var han indragen i den nya debatten om könsroller som började formas vid den här tiden. Debatten var stundvis rätt hård, och ofta med personangrepp.

Nedan ser vi två olika bilder. Till vänster syns en illustration från satirtidningen *Söndags-Nisse* från 1894 ritad av Edvard Forsström, där Strindberg är klädd i klänning. Till höger en illustration hämtad ur den socialistiska tidningen *Stormklockan* av Carl Agnar ”Jac” Jacobsson där Strindberg är illustrerad som ett lejon. Bilden publicerades 1910 som en del av den då pågående Strindbergsfejden där August Strindberg hade en strid med bland annat Svenska Akademien, Kungahuset och med författaren Verner von Heidenstam. I samband med detta kom Strindberg ut som ”kristen socialist” och fick stöd av den svenska vänsterrörelsen. Strindbergsfejden pågick till hans död 1912.

August Strindberg i klänning, av Edvard Forsström

August Strindberg som lejon, av Carl Agnar "Jac" Jacobsson

Jämför de båda bilderna ovan:

- Vad ser du på bilderna?
- Vad är feminint respektive maskulint i bilderna?
- Vad tror du var avsikten att rita Strindberg så här?
- Kan du komma på samtida exempel på sådana här bilder?
- Om du skulle rita en bild av Strindberg, hur skulle den se ut då?

Spår 2: Homosexualitetens genombrott

August Strindberg var verksam i en tid där begreppet homosexualitet lanseras, och där inställningen till samkönat begär förflyttats. Begreppet homosexualitet kommer från latin och betyder ”samma kön”. När kriminaliseringen av ”otukt som mot naturen äro” kom 1864 så var det just sexakten som var kriminaliserad och det sågs som en handling man valde att utföra. När det avkriminaliserades 1944 sågs homosexuell som något man var, det var en medfödd identitet. Det var sedan sjukdomsklassat till 1979. Perspektivet skiftade alltså från att fokusera på något man gjorde, till något man var. Om homosexualitet är en identitet så kan det också vara något medfött, och kan då ses som något som personen inte råder över. Debatten om vad som ligger bakom pågår delvis fortfarande, men idag vet vi att homosexualitet inte är en sjukdom, en synd eller omoraliskt utan en naturlig variation hos människor och andra djur.

1864: homosexuella handlingar kriminaliseras som ”otukt som mot naturen äro”

1944: homosexualitet avkriminaliseras och anses istället vara en sjukdom

1979: homosexualitet anses inte längre vara en sjukdom

De två centrala perspektiven i den här diskussionen brukar kallas för essentialism och socialkonstruktivism. Att något är essentiellt innebär att det är något som vi föds med och som kommer inifrån, medan det socialkonstruktivistiska sätter fokus på hur vi påverkas, påverkar, formas av och formar det som finns omkring oss. Kyrkan och religionen kan då sägas ha haft ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och naturvetenskapen ett essentialistiskt.

Det är viktigt att skilja på samkönat begär, samkönad praktik och samkönad identitet. Vad vi är och ser oss som är vår identitet och något vi alla har rätt att själva bestämma. På samma sätt så är vad vi vill (begär) och vad vi gör (praktik) olika saker.

August Strindberg 1884

Strindbergs inställning till homosexualitet

I Strindbergs verk finns exempel på den här debatten, och även på hur Strindberg växlar mellan en förstående inställning där han ser homosexualitet som en sjukdom, till en mer oresonlig där han ser det som ett omoraliskt brott. Strindberg var en livlig debattör och drog sig inte för att gå till personangrepp. Från 1880-talets slut är det rätt vanligt att Strindberg kallar sina meningsmotståndare för bugrar, vilket är ett äldre begrepp för bög. Det mest konkreta exemplet finns i satiren *Svarta fanor* från 1907, där han gör en nidbild över författaren Gustaf af Geijerstam. Han kallar även den norske dramatikern Henrik Ibsen för pederast, vilket är ett begrepp för det samhällssystem som fanns i antikens Grekland vilket kallades för pederastin, där en äldre man lärde upp en yngre och det fanns en sexuell relation mellan dem.

I novellen *Den brottsliga naturen* från novellsamlingen *Giftas II* som kom ut 1886 intar Strindberg en förstående hållning. Novellen skildrar ett samtal mellan en sjökaptan och en doktor ombord på ett skepp. De berättar historier för varandra och kommer in på att prata om dessa bugrar.

Ur *Den brottsliga naturen*:

”– Det är synd om de gifta, för, ser du, det där poemet om sjömannens maka som sitter sörjande vid fönstret, det är allt bara ett poem det. Men karlen, den gifta karlen, han går inte gärna på sudd²³ när han är i land. Så nog har han roligt för sina pengar! Det vanliga är det att hustrun är tröstad långt innan mannen kommer hem! Men, ser du, det finns andra sidor, nattdidor man kallar, sådana utbrott av naturens hämnd som för oss stå fram såsom hemska därför att vi ej kunna förklara dem i första hugget, och för vilka individen anses straffbar oaktat²⁴ han endast är offret.

– Jaså ni har sådant ombord också. Man får så litet veta om det oaktat det är ett av de märkligaste av tidens företeelser, och ehuru²⁵ det har funnits i alla tider.

– Du anser det sålunda icke som ett brott, frågade löjtnanten med en viss iver och drog på sin cigarr.

– Brott? Vad är brott? Det som kommer inför åklagare och domstol. Av naturen kan det vara ett brott, såsom i de fall där könet förblir oavgjort långt efter födelsen, såsom man ser av de annonser om ändrade namn som stundom förekomma. Naturen har nycker för sig, och kulturen hjälper till, men människorna skulle vara så upplysta vid det här laget att de icke straffade lyten²⁶.

– Åh, det vet jag visst, i Frankrike har man redan i kamrarne²⁷ haft lagförslag om strykning av den lagparagraf som handlar om det förmenta²⁸ brottet.

– Det är mig likgiltigt vad man vill kalla det; en yrkessjukdom hos munkar och sjömän; fenomenet är lika intressant som när naturen gör mänskofoster med kalvhuven eller tre armar.”

Frågor

- Vad händer i samtalet?
- Vilka åsikter framförs i texten?
- När homosexualitet beskrivs som en yrkessjukdom för munkar och sjömän, vad menar Strindberg då?

23 gå på sudd = festa, suppa sig berusad

24 oaktat = oberoende av, trots att

25 ehuru = fastän

26 lyten = missbildningar

27 kamrarne = kamrarna, syftar på riksdagen

28 förmenta - påstådda, inbillade

Fallet Santesson

Nils Santesson 1916

Det som verkligen satte igång diskussionen om homosexualitet i Sverige var ett rättsfall från 1907, där tenngjuterifabrikören Nils Santesson dömdes till straffarbete efter att han hade inlett en relation med en yngre manlig medarbetare. Den yngre mannen försökte ta livet av sig men överlevde, dock användes självmordsbrevet som bevis mot Nils Santesson. Detta är första gången som begreppet homosexualitet nämns i svenska tidningar och räknas därför som homosexualitetens genombrott i Sverige.

Samma år som Santesson döms så publicerade Strindberg sin satir *Svarta fanor*. *Svarta fanor* handlar om Herr Zachris. Bland annat beskriver Strindberg hur Herr Zachris får uppleva att hans son från första äktenskapet återvänder från USA och får jobb på samma arbetsplats som herr Zachris. Där har sonen inlett en relation med en manlig kollega vilket leder till att herr Zachris får sparken.

Hans advokat råder honom sedan att få sonen att byta efternamn, som ett sätt att slippa utpressning. Detta sägs spegla Strindbergs egen rädsla för att hans enda son, Hans, ska bli homosexuell och på så sätt solka ner familjenamnet.

Ur *Svarta fanor*:

”Zachris hade icke glada dagar efter sitt besök i redaktionen. Att han liksom fått avsked glömde han för smärtan och skammen som främlingens uppträdande framkallat. Han hade i alla fall burit detta barnet på sina armar, slösat sina första känslor som far, gjort uppoffringar, byggt en framtid. Ett förfalskningsbrott som gick ner genom generationer och icke var straffbart!

Nå, detta var ohjälpligt, men han måste rädda sitt namn; att rädda ynglingen från den grop han gått ner i, det var omöjligt, ty i detta fallet syntes en fatalitet²⁹ råda som icke kunde bekämpas. Han hade haft kamrater som i ungdomen visat konträra³⁰ drifter, senare gift sig, men återfallit likafullt. Dessa erfarenheter hade narrat honom liksom andra, att i en av sina skrifter söka förklara denna abnormitet, och förklaringen antog formen av en ursäkt, kanske ett försvar för deras otillräknelighet. Men då hade han fått båda lägren över sig.

– Han försvarar lasten³¹! skrek de oförvitliga³².

Och de försvarade läto förstå att de icke behövde något försvar. De stodo över allt det där

²⁹ fatalitet = missöde

³⁰ konträra = motsatta

³¹ lasten = felet, synden

³² oförvitliga = hederliga

småborgerliga³³ betraktelsesättet.

Alltså: där hade han intet att få; återstod blott att rädda namnet. Han gick därför till sin advokat och framlade ärendet.

– Du får icke förneka faderskapet, men du kan muta honom att ändra namn.

– Då blir jag utsatt för beständiga penningutpressningar, ty var gång han vill ha penningar, så anlägger han namnet igen.

– Sannolikt!

– Alltså ingenting att göra

– Ingenting! – Ni skulle se er för ni män som gifter er! Att avträda³⁴ frihet, liv, ära och gods åt den förstkommande kvinna, det är lättsinnigt.

– Vem skall man välja, när alla äro lika! Halva nationen bär falsk ursprungsbeteckning.

– Göra? Låt barnen bära modrens namn; vi se redan hur barn instinktivt upptaga modrens namn bredvid fadrens. Det är övergången!

– Men det är matriarkatet³⁵ tillbaka; det är vildarnes samhälle!

– Tja! Är det icke bättre så, än att mannen går i ständig fara bli vanärad³⁶. Skall han ärva mig också?

– Javisst! Där har du oäkta barns³⁷ arvsrätt, som du strävat för!

– Då går stat och samhälle åt h–e!

– Jaa! Men det var ju vårt mål. Rasera, och låta växa nytt!

Det var trösten: dö för din lära.”

33 småborgerliga = lägre medelklass som strävar uppåt

34 avträda = ge upp

35 matriarkat = kvinnovälde

36 vanärad = skambelagd, förnedrad

37 oäkta barn = barn som fötts utanför äktenskapet

Frågor

- Vad händer i samtalet?
- Framför Strindberg en åsikt och i sådana fall vilken?
- I den här texten används ordet abnormitet. Vad betyder det i sammanhanget?
- Herr Zachris vill att hans son ska byta namn. Vad kan få familjer att vilja avskärma sig från någon?
- Vad tänker du om idén att man skulle "föra sitt namn vidare"? Är det viktigt, i så fall varför? Spelar det någon roll om man är kille eller tjej?

Skrivuppgift

Skriv utifrån de två texterna ovan en egen text i dialogform mellan två personer som diskuterar homosexualitet. Du kan låta dem ha olika åsikter eller utgå från samma åsikt. Ta inspiration av Strindbergs texter och fundera på hur man kan framföra en åsikt om något genom gestaltning snarare än en debattartikel.

August Strindberg 1894

Tribader

Sverige var ett av få länder som hade en strafflag som även gällde samkönade relationer mellan kvinnor, även om det enda rättsfallet kom först 1943. Fallet kallas för "lesbiska härvan" eller "lesbiska ligan" och var fem arbetarklasskvinnor i Stockholm som angav varandra. Lagstiftare i många andra europeiska länder kunde helt enkelt inte föreställa sig lesbiska relationer, eftersom de inte kunde förstå hur två kvinnor kunde ha sex med varandra eller att kvinnor hade en egen sexualdrift. Det gjorde att två kvinnor kunde bo tillsammans som "väninnor" och att deras relation inte misstänkliggjordes. Detta gällde framförallt under början av 1900-talet då medelklassens kvinnor gick ut i arbetslivet på ett annat sätt än tidigare. De hade ofta yrken där man ansågs ha ett kall och därför inte behövde gifta sig, så som skolfröken eller sjuksköterska. Två lärarinnor kunde då bo tillsammans utan att det sågs som misstänksamt.

Under Strindbergs tid användes inte främst begreppet lesbisk utan det äldre ordet tribad. Strindberg har framförallt använt detta i sina beskrivningar av relationen mellan sin första hustru Siri von Essen och den danska författaren Marie David.

1883 träffar Strindberg och von Essen Marie David i konstnärskolonin Grez-sur-Loing utanför Paris. Hon är där tillsammans med den danska konstnären Sophie Holten. 1885 blir Strindberg och David oense, när Strindberg ska ha sagt till den svenska konstnären Karl Nordström att Holten och David är ett par. Strindberg och David kommer senare att försonas men Marie David försöker efter det få Siri von Essen att begära skilsmässa. Marie David kommer att lämna Grez-sur-Loing 1886 efter anklagelser om att ha förgripit sig på en tjänsteflicka. Strindberg försöker efter det att försvara Marie David mot de anklagelser som främst Nordström riktar mot henne och Holten. Strindberg skriver 1886 pjäsen *Marodörer*, som 1888 skrivs om till *Kamraterna*. I pjäsen förekommer Marie David som figuren Elin Abel. Hon är en nära vän till konstnärsparet Axel och Bertha som är bosatta i Paris och försöker komma in i konstvärlden där. I utdraget nedan så ser vi hur Axel och Elin Abel diskuterar hur det känns att vara kvinna.

Siri von Essen, 1880

Marie David

Ur Kamraterna:

”AXEL

Hör du Abel, du som har ett manligt förstånd och som man kan resonera med, hör du, säg hur det känns att vara fruntimmer! Är det så förskräckligt?

ABEL *skämtsamt.*

Ja naturligtvis! [...]

AXEL

Abel, har du verkligen aldrig något behov av att älska en man?

ABEL

Så dum du är!

AXEL

Har du aldrig funnit någon?

ABEL

Nej. Det är så ont om män.

[...]

AXEL

Kanske du har älskat mig på ditt vis, efter som du ville skilja mig och Bertha.

ABEL *rullar en cigarett.*

Älskat! - Jag undrar hur det skulle vara att älska? Nej, jag kan inte älska; jag måtte vara lytt -
- för det glädde mig att se på er, tills den lyttes avund stack mig i brand. -

Kanske du har älskat mig?

AXEL

Nej på min ära! Du var för mig en trevlig kamrat, som råkade vara klädd som kvinna; du gjorde aldrig intryck av att tillhöra ert annat kön; och kärleken, ser du, kan och får endast existera mellan individer av olika kön.

[...]

AXEL

Nå, men var då i Herrans namn litet älskvärdare, och styr inte ut er, så att man måste tänka på strafflagen, när man ser er.

ABEL

Tycker du jag är så ryslig då?

AXEL

Ja vet du, det får du ursäkta! Men du är förfärlig!”

Frågor

- Vad händer i texten?
- Vad diskuterar Elin och Axel?
- Axel hävdar att Elin har ett ”manligt förstånd”. Vad menar han med det?
- Framkommer det någon form av teori om varför kvinnor är lesbiska och vad skulle det vara i så fall?
- När Axel nämner strafflagen, vad syftar han på då?

August Strindberg 1886

En dåres försvarstal

August Strindberg 1890

1889 har familjen Strindberg kommit tillbaka till Stockholm. Strindberg och von Essen bor inte längre tillsammans och Marie David flyttar in hos von Essen. I samband med skilsmässan 1891 väljer Strindberg att gå till Kyrkorådet, som beslutar att David inte längre får umgås med Strindbergs barn. Detta kan jämföras med att göra en orosanmälan till socialtjänsten i kommunen idag. Siri von Essen flyttar till Helsingfors och Marie David följer med. Marie David stämmer då Strindberg för ärekränkning, men när målet kommer upp i domstol väljer han att ta på sig skulden för att han inte vill att rättsprocessen ska drabba hans barn. Men rätten ger honom rätt i delen om det lesbiska samboendet och Marie David får endast 50 av de 1000 riksdaler hon krävt i ersättning.

Var då Marie David och Siri von Essen lesbiska? Det vet vi inte och det som skrivits om det är i högsta grad spekulationer. Författaren P. O. Enquists pjäs *Tribadernas natt* (1975) handlar bland annat om von Essens och Davids påstådda kärleksrelation. Även August Strindbergs och Siri von Essens äldsta dotter Karin Smirnoff har skrivit om sina föräldrars äktenskap i böckerna *Strindbergs första hustru* (1926) och *Så var det i verkligheten: bakgrunden till Strindbergs brevväxling med barnen i första giftet: skilsmässåren 1891–92* (1956).

Strindbergs främsta skildring av Marie David finns i *En dåres försvarstal* som han skrev 1887–1888 på franska (och som publicerades på svenska senare). Boken har beskrivits som en nyckelroman, alltså en roman som handlar om verkliga personer och verkliga händelser men där de har fått andra namn. Marie David får dock stå kvar med sitt riktiga namn och framställs mer eller mindre som ett monster som förför von Essen. En annan tolkning är att von Essen gör uppror mot en förväntad kvinnoroll.

I utdraget nedan har von Essen, som i romanen kallas för Maria, just framfört en sång på franska till Marie Davids ära.

Ur *En dåres försvarstal*:

”När sången var slut går Maria och sätter sig bredvid monstret, som stiger upp, fattar hennes huvud, öppnar munnen på vid gavel och kysser henne, det vill säga suger in båda hennes läppar i sitt hiskliga gap. Det där var åtminstone köttslig kärlek³⁸, säger jag mig, skålande med den rödhåriga super jag henne asfull, så att hon faller på knä, ser på mig med förfärade ögon och utstöter idiotiska skratt, medan hon tar stöd mot väggen. Jag har aldrig sett någonting så monstruöst i människohamn, och mina tankar om kvinnoemancipationen³⁹ är befästa för all framtid.

38 köttslig kärlek=- riktig, verklig kärlek

39 kvinnoemancipationen = kvinnans frigörelse, den tidiga feminismen

Efter skandaler på öppen gata, då man fann målarflickan sitta på en gränssten och kasta upp under förskräckliga tjut, är festen slut, och dagen därpå har väninnorna försvunnit. Då genomgår Maria en hemsk kris, som endast inger mig medlidande, till den grad trånar hon efter sin väninna, lider och betar sig som en olycklig älskare. Hon promenerar ensam i skogen, gnolande kärleksvisor, hon letar upp platser som hennes väninna besökt, företer kort sagt alla symptom på krossat hjärta och det till den grad att jag börjar frukta för hennes förstånd. Hon är olycklig, och jag förmår inte skingra hennes tankar. Hon undviker mina smekningar och stöter bort mig när jag vill omfamna henne, så att jag grips av ett dödligt hat till den frånvarande väninnan, eftersom hon berövat mig min hustrus kärlek. Och aningslös som hon är, döljer Maria inte alls anledningen till sin smärta, utan utgjuter sig överallt i klagan och kärlekssorg. Det är alldeles otroligt. Under allt detta elände fortsätter en livlig korrespondens⁴⁰ mellan väninnorna, och en dag lägger jag, rasande över mitt ofrivilliga celibat⁴¹, beslag på ett brev från väninnan. Ett fullkomligt kärleksbrev! Min vita sötnos, min lilla kissekatt, den intelligenta, ömtåliga Maria med sin nobla känslor, och den brutale äkta mannen, knölen, idioten! Och så försök att locka till rymning, enlevering⁴²! Då uppreser jag mig mot den kvinnliga rivalen och på kvällen kommer det, Gud hjälpe mig!, till handgemäng⁴³ i månskenet mellan Maria och mig. Hon biter mig i händerna och jag släpar henne fram till stranden av ån för att dränka henne som en katt, då tanken på barnen bringar mig till förnuft igen.”

Frågor

- Vad händer i texten?
- Vilka känslor framkommer i texten?
- Finns det fog för dem?
- Vad får vi för bild av Marie David och Maria/ Siri von Essen?

40 korrespondens = Brevväxling

41 celibat = sexuell avhållsamhet

42 enlevering = bortförande

43 handgemäng = slagsmål

Spår 3: Samtycke och relationer

Strindbergs texter kan läsas som ett sätt att försöka förstå verkligheten. Under 1880-talet handlade en stor del av litteraturdebatten just om hur författare förhöll sig till saker som faktiskt hade hänt och skrev om det, istället för att från grunden hitta på en ny berättelse. Detta blev den nya författarrollen som skapades vid den här tiden. I Strindbergs texter återkommer ofta reflektioner över relationer, framförallt de mellan män och kvinnor. Men det går också att se spår av samtyckesproblematik i texterna.

Samtycke kan beskrivas som en uppsättning dynamiker. Ordet dynamik syftar på olika kroppars rörelser, och samtyckesdynamiker handlar om att sexuella möten består av olika rörelser och samspel där det kan vara svårt att urskilja olika saker från varandra. De här dynamikerna beskriver de olika processerna som individer använder för att avgöra om de vill ha sex med varandra eller inte. Vad som är okej eller inte är olika för olika personer och beroende på situationen och dynamikerna rör sig på en gråskala. Ett exempel på en sådan process kallas för retroaktiv feedbackprocess. Det är ett begrepp som syftar på att samtycke oftast inhämtas i efterhand, det vill säga genom att en handling utförs och sedan inhämtas respons i efterhand. Samtycke är även något som kräver kommunikation, men påverkas också av föreställningar och förväntningar som finns kring hur män respektive kvinnor ska bete sig i relationer. De här förväntningarna kallas ibland för det manliga initiativtagandet och den kvinnliga responsiviteten. Generellt sett förväntas män vara aktiva och ta initiativ medan kvinnor är passiva och blir uppvaktade.

Episoden i Uppsala

I följande två texter kommer vi se Strindbergs återberättande av en episod som skedde under hans studenttid i Uppsala. I *Dygdens lön* heter huvudpersonen Theodor Wennerström. Novellen ingår i novellsamlingen *Giftas I*, där Strindberg gör upp med äktenskapet samt med olika föreställningar kring män och kvinnor. *Dygdens lön* ansågs väldigt kontroversiell i sin samtid, eftersom den innehåller delar som ifrågasätter nattvarden, beskriver onani och följande stycke som påvisar hur Theodor utsätter en annan man för närmanden. *Tjänstekvinnans son* är en självbiografi där huvudpersonen kallas för Johan. Här är samma händelse skildrad ur ett annat perspektiv och det är i stället Johan som utsätts. Den man som beskrivs i texten har fått smeknamnet Is, och de var medlemmar i samma litterära sällskap.

Ur *Dygdens lön*:

”Hösten därefter började ett rykte löpa i Uppsala, ett otäckt rykte, som drog likt ett mörkt moln över horisonten. Det var som om man glömt att stänga en kloaklucka och en gräslig stank kommit att helt hastigt erinra om att staden, den härliga kulturskapelsen vilade på en undergrund av förruttnelse, som när som helst kunde spränga rören och förgifta hela samfundet. Man viskade att Theodor Wennerström i ett anfall av ursinne hade överfallit en kamrat i sitt hem och gjort honom skamliga propositioner⁴⁴. Den gången hade man viskat sant.”

⁴⁴ propositioner = förslag

Ur *Tjänstekvinnans son*:

”Is utgjorde under en tid hans enda sällskap innan kamraterna hunno upp. Han var alltid ogenomtränglig, sällsam, men fångslande. Slutligen en afton visade han en ny sida. Mitt i ett samtal, under det Johan berättade innehållet av sin nya Blotsven⁴⁵, började hans ögon glöda, och han föreföll endast se på Johan icke höra. Därpå blev han elegisk⁴⁶, talade illa om kvinnorna och kom slutligen fram till Johan för att kyssa honom. Liksom gåtan i ett ögonblick blivit löst och han insåg charlatanens⁴⁷ hemlighet, tog Johan honom i bröstet och kastade honom i ett hörn mellan kakelugnen och en byrå, och där låg som en säck den lilla skrumpna kroppen. Det var alltså därför han, den gamle studenten, hade sökt ynglingarnes förbund! Det var därför!”

Skrivuppgift

Beskriv händelsen med egna ord och försök sätta ord på vad det är som sker. Resonera gärna utifrån diskussionen om samtycke.

August Strindberg 1868

45 Blotsven = Kung på 1000-talet, även en pjäs av Strindberg

46 elegisk = sorgfylld

47 Charlatanens = bedragarens

Förförelse

En vanlig idé som framfördes i Strindbergs samtid och senare in på 1900-talets mitt var den om förförelse; att personer blev homosexuella för att de i ungdomen blivit förförda av en äldre person som tvingat sig på dem. Idén om förförelse och homosexualitet som något som ”smittar” är något som historiskt har använts kring olika fenomen, beteenden och begär som setts som ”opassande”. Det är också viktigt att komma ihåg att lagar som funnits har i princip uteslutande handlat om sexakten. Det har inte varit förbjudet att vara kär i någon av samma kön men att ha sex med dem har varit straffbart. I diskussionerna om homosexualitet kring sekelskiftet var ett vanligt argument att man skulle rädda ungdomen från att utsättas för homosexuella frestelser. Om man visste om att man kunde vara homosexuell fanns risken att folk skulle bli det, och homosexuella män framställdes som rovdjur som förförde unga män.

Detta ledde till förföljelser av homosexuella och att tidningar som *Fäderneslandet* hängde ut personer som var eller ansågs homosexuella i elaka artiklar som idag skulle ha klassats som förtal. Under mitten av 1900-talet inleddes den så kallade Kejneaffären, där folkpartisten (dagens Liberalerna) och prästen Karl-Erik Kejne anklagade den sittande socialdemokratiska regeringen för att ha en ”homosexuell rättsröta” där flera homosexuella personer på höga positioner i samhället förförde unga killar. Kejne fick även stöd av författaren Vilhelm Moberg, men den utredning som tillsattes avvisade Kejnes teorier.

I texten *De perversa* från 1894 skriver Strindberg om de här teorierna om förförelse och homosexualitet som något som smittar, men särskiljer sig från samtiden med att även skriva om kvinnlig förförelse av andra kvinnor.

Ur *De perversa*:

”Om ynglingen i gymnasiet en dag upptäcker att hans blickar vilar längre på en viss kamrat, att han föredrar dennes sällskap framför de andras, att han blir svartsjuk, så är det alltså ingen fara på färde, förutsatt att inte samtidigt de unga flickorna inger honom motvilja.

Men så kommer ynglingen ut ur kamraternas trånga krets, han går ofta på dans, han har haft beröring med kvinnor, och likafullt föredrar han sina manliga kamraters intimitet, och hans drömmar sysslar med den manliga skönheten, då begynner faran. Ännu förstår han ingenting, ger inte akt på sig själv, följer sina böjelser och snart är han fast.

Den unge mannen råkar en dag på en bjudning eller på ett kafé en äldre man, i högre social ställning än hans. Den gamle herrn gör sig förtrolig med den unge, lyssnar på hans funderingar med ett gillande leende, den unge blir smickrad, tror sig besitta märkliga egenskaper, ägnade att väcka en överlägsen människas intresse. Den gamle bjuder honom på middag, serverar flitigt champagne, och slutar med att lägga handen på ynglingens knä.

Då, eller i nästa ögonblick, rusar den unge mannen upp, och spottar vällustingen i ansiktet i ett utbrott av sund och omedveten instinkt. Han ger sig av, lämnande bakom sig en krossad illusion om sig själv och om människorna. Olyckligtvis finns det ungdomar som stannar kvar vid vanärens bord. Satan har visat dem världen med dess njutningar och härligheter; han har erbjudit sitt beskydd på livets steniga väg, har klingat med guld, låtit äran skymta, visat en genväg ...

För de unga flickorna är det svårare att dra gränsen mellan perversitet och vänskap. Härvidlag fortsätter de att vara adolescenter¹, och där snuddar last och oskyldigaste önskningar vid varandra. Riskerna, bristen på tillfällen, blygheten inför motsatta könet förleder dem ofta att söka någon de kan sätta i stället och som de överger när mannen kommer, förutsatt att de inte tillhör de förutbestämdas kategori. Men ve den äkta man som en vacker dag upptäcker att han gift sig med en sådan och inte har krafter och brutalitet nog att bryta sönder den föraktliga bojan.

Den är emellertid svår att upptäcka. Den kan vara gömd hos en förtjusande kvinna, mer kvinna än andra; tidvis kärleksfull, strålande mor när det bär till, tokig i män, kokett² till ytterlighet. Men ett framträdande drag brännmärker henne; hon är omedveten i sin last; hon talar öppet om den fast utan att ännu röja sig; och i det ögonblick hon känner sig avslöjad skyndar hon att kompromettera sig med en man, dock utan att det kan bevisas. Precis lagom för att väcka äkta mannens svartsjuka och dämpa ner de farliga ryktena!”

Frågor

- Vad händer i texten?
- Varför använder Strindberg uttrycket ”de perversa”?
- Enligt Strindberg är det svårare att skilja på nära vänskap och en romantisk relation mellan kvinnor än vad det är mellan män. Håller du med om det? Finns det skillnader fortfarande i så fall?
- Finns det exempel på fördomar om homosexualitet idag?
- Kan du komma på exempel på andra idéer om något normbrytande som ”smittar”?

¹ adolescenter = personer i åren efter puberteten

² kokett = tillgjord

Svärmeri

När Strindberg under tidigt 1890-tal befinner sig i Berlin omges han av homo- och bisexuella män som Bengt Lidforss, Stanislaw Przybyszewski och Adolf Paul. Dessa män ska då enligt samtida källor ha "svärmat" för Strindberg, alltså att de hållit sig nära, gett komplimanger och på andra sätt uttryckt ett intresse för Strindberg. Den skånska poeten Ola Hansson har beskrivit det så här, i en artikel för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1920:

"Då jag var 11 år yngre än Strindberg, ser man att han ville ha tag i min person och min själ och vänja mig vid att dirigeras av honom. Denna läggning för herrskap har han, så vitt jag vet, gjort gällande gent emot många unga män, - särskilt ivrig i att värna dem mot kvinnor."

Även i Sverige rörde sig Strindberg bland homo- och bisexuella män. Hans brevväxling var stor med över 10 000 bevarade brev. En av de män han korresponderar med är tidningsredaktören Georg Lundström som var en de första som skrev öppensinnat om homosexualitet. Strindberg var även vän med politikern Pehr Staaff och i sin brevväxling med honom skriver Strindberg om den väldigt populära homosexuella skådespelaren och teaterchefen Gustav Fredriksson. Strindberg för fram teorin om att homosexualitet framkommer ur en besvikelse över mindervärdiga kvinnor. Fredriksson, även kallad Frippe, var så populär att det även ryktas att Strindberg försökte likna honom, vilket vi kan se på bilderna nedan med Fredriksson till vänster och Strindberg till höger.

Gustav Fredriksson

August Strindberg

En annan viktig person vid den här tiden var journalisten och grundaren av *Jämtlandsposten*, Victor Hugo Wickström. De träffades sensommaren 1891 och Strindberg har fångat deras möte i texten *De Perversa*.

Ur *De perversa*:

”Jag bad honom komma till mitt hotell i hans egenskap av känd författare. Framför mig en man på 35 år, otadligt¹ klädd efter sista modet, en smula alltför prydlig kanske. Frisk hy, helskägg, av medellängd, kort sagt en man som alla andra, bara med alltför framträdande höfter.

Han inbjöd mig till supé².

(Jag visste allt om hans rykte.)

I början gjorde han sig till; låtsades vara den obetydliga; bekände att han skrev blott för att ha någonting att göra, och att han av praktiska skäl ställt sig på de renläriges sida. Han öppnade sitt hjärta, lade korten på bordet, men när han märkte att detta inte alls förslog för att jag skulle finna honom intressant, vågade han sig på en överrumpning. (Champagnen var där redan.)

– Jag är en nolla, det tror ni min herre, och jag har inget ordentligt utträttat. Men nån banal, ser ni, det är jag inte ... egentligen ... Ni vet inte med vem ni sitter till bords.

– Jag vet!

– Ah! Ni vet! Vem har sagt det?

Inget svar!

Han försökte gissa, och en min förrådde mig.

– Ah den skurken! Det skall han få betala!

Jag grep tillfället att få veta mer och få mina gamla misstankar bekräftade.

– Han också, dristade jag mig.

Nu förrådde en min både honom och samtidigt en vän till mig, en mycket nära vän, vars hemlighetsfulla uppträdande ingivit mig farhågor. Men han blev inte arg på vännen så mycket för själva förräderiet som för att han berövat honom tillfället att spela en stor scen. (Den typiska inbilskheten!)

– Nå väl! en sån är jag! Ni föraktar mig ...

Än en besvikelse; jag föraktade honom inte! – Då försökte han väcka mitt medlidande.

Jag gjorde klart för honom att saken var mig ovidkommande intill den stund då mina intressen kränktes. Men för att ge honom revansch bad jag honom om en förklaring av fenomenet.

– Det är som det är. Var och en kommer till jorden som han är.

1 otadligt = felträtt

2 supé = kvällsmåltid

– En direkt fråga, om ni tillåter? Är mannen för er ett surrogat för kvinnan?

– Å nej, inte alls! Äga en kvinna är ingenting just; det passar för bönder; men att kuva en man, se det ger en otrolig känsla av makt.

– Det finns alltså en filosofi i det där!

Ofrivilligt hade jag upprättat honom och att han väckt mitt intresse gjorde honom eld och lågor. Och med utmanande stolthet berättade han att *de* alla och allestädes kände varandra. Han invigde mig i mysterierna i rue Castiglione i Paris, gatan x i Rom, gatan x i London. Sedan anförtrrodde han mig namnen på berömdheter och angav dem med grym glädje som medlemmar av Ligan. Jag blev häpen, och jag trodde mig märka att han på det sättet strävade att lyfta sig ur dyn.

Än vidare konstaterade han att det bland medlemmarna fanns utpräglade män, utpräglade kvinnor, och blandningar; att detta för resten skiftade efter omständigheterna.”

Wickström beskrev däremot mötet med Strindberg så här i *Jämtlandsposten*, under pseudonymen Estrella:

”Han tryckte varmt min framsträckta hand, såg in i mina ögon med ett trohjärtat, jag vill icke säga beundrande uttryck, och tog plats helt nära mig.”

Frågor

- Vad händer i Strindbergs och Wickströms texter?
- Finns det något som skiljer deras skildringar åt?
- Var går gränsen mellan att flörta med någon och att uttrycka att man gillar någon?
- Strindberg tackade inte nej till att bli svärmad för, men till att ta det vidare till något fysiskt, hur kan man göra det på ett bra sätt?

Källor

Samtliga textutdrag är hämtade ur serien *August Strindbergs Samlade Verk*, vilka finns som elektronisk källa på litteraturbanken.se

En dåres försvarstal: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb8203256-etext>

Giftas I: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb8203287-etext>

Kamraterna. Marodörer: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb262903-etext>

Svarta Fanor: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb8203277-etext>

Tjänstekvinnans son I-II: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb262907-etext>

Vivisektioner II: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb12133742-etext>

Information om Strindbergs syn på homosexualiteten, samt citaten av Hansson och Wickström, är hämtat ur *Strindberg och homosexualiteten - En biografisk studie*, artikel av Göran Söderström. Artikeln är publicerad i tidskriften *Lambda Nordica* Vol. 8 No. 1 (2002), som finns att läsa här:

<https://www.lambdanordica.org/index.php/lambdanordica/article/view/136>

Bilden på Nils Santesson är ursprungligen från Kungliga biblioteket, men hämtad via Wikipedia.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Nils_Santesson

Information om Strindberg, hans liv och verk finns på Strindbergsmuseet hemsida

www.strindbergsmuseet.se

För mer information om samtyckesforskning, se Lena Gunnarsson, *Samtyckesdynamiker – Sex, våldtäkt och gråzonen däremellan*, (Studentlitteratur, 2020).